

МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ ЯК ЗАСІБ ЛОГОПЕДИЗАЦІЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ЗАЙКАННЯМ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Останні роки були для України періодом нелегких випробувань. Епідемії хвороб (COVID-19, штам «Омікрон»), військове вторгнення на територію нашої держави стали справжніми викликами сучасності. Багато українців були вимушені покинути рідну домівку та виїхати в більш безпечні куточки України чи за кордон.

Процес вимушеної адаптації охопив як дорослих, так і дітей – найвразливішу категорію українців. Такі події спонукали до пошуків найбільш доступних і ефективних форм проведення освітнього процесу, яким стало запровадження дистанційного навчання, за допомогою якого заняття можна проводити не лише на території нашої країни, але і за її межами, адже наявність мовного бар'єру не дозволяла продовжувати очне навчання в школах зарубіжжя.

Водночас у дітей з особливими освітніми потребами такий формат навчання викликає значні утруднення внаслідок специфічних властивостей сприймання, уваги та пам'яті різних модальностей, мисленнєвих функцій та операцій, стану психомовленнєвої, рухової діяльності, емоційно-вольової сфери (Е. Данілавичюте, В. Кобильченко, А. Колупаєва, І. Мартиненко, І. Омельченко, Л. Прохоренко, Ю. Рібцун, Є. Соботович, О. Таранченко, О. Чеботарьова, М. Шеремет та ін.). Особливості психічного стану таких дітей вимагає застосування діалогової моделі освітнього процесу, що має відбуватись напряму, із використанням різних рівнів підтримки.

Щоб нівелювати наявні у дітей навчальні, функціональні, інтелектуальні, соціоадаптаційні, фізичні труднощі, підвищити якість сучасної спеціальної освіти за умов кризових викликів в освітньому процесі використовують SMART-дошки, персональні комп'ютери, ноутбуки, планшети, мобільні телефони, асистивні технології, цифрові інструменти, що застосовуються на платформах Google, Facebook, Microsoft, Youtube (оперативний обмін інформацією, документи, пошукові системи, відео-, аудіо-файли, презентації тощо).

У воєнний час на Telegram-каналі «Дія» було опубліковано список навчальних кросплатформених (як для IOS, так і Android) сервісів: зокрема з аудіо- та електронними книжками для дітей («Видавництво Старого Лева», книгарня Yakaboo, сервіс Megogo), особливо корисних для дітей із мовленнєвими розладами, котрі мають недостатньо сформовані слухове, фонематичне сприймання, низький обсяг слухової уваги, рівень довільності мнестичних процесів, замалу повноту імпресивного мовлення.

Загальновідомо, що кожна четверта дитина проводить щоденно перед екранами різноманітних пристроїв понад 8 год., причому у більшості таких користувачів фіксується залежність особливо від мобільних гаджетів. Це негативно впливає на стан зору, постави, викликає психоемоційне збудження дітей за умов використання мобільних додатків без контролю з боку дорослих.

Водночас саме мобільні сервіси яскравістю свого інтерфейсу, доступністю у вигляді інтуїтивного розуміння виконання завдань забезпечують та підвищують мотивацію до навчання, роблять його індивідуалізованим, дозованим і зручним, адже до того чи ін. матеріалу можна повертатися багаторазово, причому у будь-який час.

Іntenсивно зростаючу популярність мобільних технологій підтверджує той факт, що на Google Play можна завантажити безліч застосунків для дітей, починаючи з раннього віку. Але чим складніший і мульти-розвивальніший онлайн-сервіс, тим більше за нього потрібно платити.

Соціально-економічні умови сьогодення вимагають розроблення безоплатних мобільних додатків, завдяки яким здобувачі дошкільної та початкової освіти могли б отримувати знання в зручній формі. Однак навіть наявність безоплатних застосунків, дотримання санітарно-гігієнічних норм їх використання не в змозі забезпечити корекційно-розвивальну спрямованість освітнього процесу, адже онлайн-сервісів спеціального логопедичного, сурдологічного, олігофренопедагогічного тощо спрямувань (типу «Digital Inclusion») обмаль.

Такий стан речей ускладнюється ще й тим, що в умовах кризових викликів сучасності часто буває утруднений доступ до фахівців, занять з якими потребує дитина. Саме тому, зокрема для батьків дітей з особливими мовленнєвими потребами, необхідно здійснювати логопедизацію мобільних технологій, які б допомагали вирішувати не лише розважальні, загальнорозвивальні, але й специфічні навчально-виховні завдання для кожної дитини.

На конкретному прикладі одного з безоплатних мобільних додатків розглянемо яким чином можна реалізувати корекційно-розвивальні завдання для дитини із заїканням – порушенням мовлення, що характеризується постійним повторенням чи пролонгацією звуків, складів, слів, частими зупинками, нерішучістю в мовленні, що розриває його ритмічне протікання (Т. Вітер, А. Казьміна, В. Кондратенко, С. Конопляста, В. Ломоносов, С. Миронова, Т. Морозова, Ю. Рібцун, А. Щолокова, Р. Юрова та ін.).

Спільний проєкт компанії Nravo – міжнародного розробника мобільних ігор, та активних небайдужих українських мам, котрі відчували брак якісних вітчизняних розвивальних програм для малюків, отримав назву «Всяка музика». Гра від львівської компанії Nravo Kids – це творча праця цілої команди: Наталія Табачин – координаторка проєкту, Христя Слободян – менеджерка та ініціаторка, Володимир Гнатів – розробник, Віктор Сторожук – художник, Оксана Нечипорук – озвучувачка анімацій, Юлія Заєць – контролерка якості.

«Всяка музика» – це українська гра-караоке для дошкільнят і першачків. Її музичним продюсером був Андрій Кузьменко, аранжувальником – Костянтин Сухоносов, запис і зведення відбулось у студії «На Хаті records». Слова та музика пісень народні, а от заспівали їх два чудові виконавці – Андрій Кузьменко та Ольга Лізгунова.

Мобільну гру «Всяка музика» характеризують відсутність негативного зорового (страшилки), звукового (надмірно гучні, різкі, неприємні звуки), смислового (набридлива реклама) контенту, харизматичні герої, фантастична професійна анімація, інтуїтивний і зрозумілий інтерфейс, функція «Батьківський контроль», що дає змогу обмежити час гри.

Застосунок складається з трьох ігор: «Ходить гарбуз по городу», «Два веселі гусі», «Лисичка-сестричка».

Міні-гра «Ходить гарбуз по городу» – це історія про талановиті овочі, які люблять математичні загадки. Крім того, правильно вирощуючи запропоновані набори овочів, є можливість отримати бонус – додаткових героїв-помічників. Пізнавальною родзинкою гри є представлена наочна демонстрація послідовності росту рослин на грядці.

Міні-гра «Два веселі гусі» – оповідка про непосидючих птахів, які втекли від бабусі, щоб улаштувати у лісі власну схованку, де у них буде безліч цікавих і корисних речей (морозиво, машинки, музичні інструменти, дивні пристрої).

Міні-гра «Лисичка-сестричка» – розповідь про Лисичку-господиню та всю її лисячу родину, яка мешкає у казковому будиночку.

Основними загальними ігровими пропозиціями всього мобільного застосунку є інтерактивні завдання, які дитина вирішує разом із головними героями: відшукує певні предмети, вивчає пісні на слух або ж самостійно співає у караоке. Мотиватором при цьому слугує «Дошка досягнень» за результатами виконаних завдань. Слід зазначити, що без цілеспрямованого навчально-коригувального супроводу дорослих, систематичності занять логорозвивальний ефект не буде досягнутий.

Розглянемо багатоваріативне використання міні-застосунку «Лисичка-сестричка» для демонстрації логопедизації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання.

Нами виокремлено кілька векторів логокорекційної роботи з дитиною із заїканням, а саме:

- а) вектор пізнавального розвитку;
- б) вектор специфічно-мовленнєвого розвитку;
- в) вектор загально-мовленнєвого розвитку.

На матеріалі зазначеного мобільного додатку деталізуємо кожен із вказаних векторів.

Виокремлення вектора пізнавального розвитку зумовлене негативним впливом первинного мовленнєвого порушення у дітей із заїканням на стан сформованості вищих психічних функцій (ВПФ), що потребує цілеспрямованої роботи у цьому напрямі. Даний вектор охоплює завдання, спрямовані на удосконалення ВПФ, зокрема гнозису, праксису, символічної немовленнєвої діяльності (уваги, пам'яті, мислення, емоцій).

Розвиток предметного зорового гнозису здійснюється шляхом упізнання істот та неістот («Хто це? Що це?»); кольорового зорового гнозису – упізнання кольорів предметів довкілля; зорово-просторового гнозису – розташування у просторі як цілих предметів, так і їх окремих частин («Покажи хто (що) праворуч-ліворуч (вгорі-внизу; ближче-далі»).

Розвиток праксичних функцій включає:

- а) смисловий праксис (імітування смислових предметних дій – «Покажи, як Лисичка зриває ягоди ожини з куща, Лис спить у кріслі»);
- б) локомоторний праксис («Зроби так само, як це робить...», «Покажи, як ходить Лисичка; витягує шию, підлітає Гусак»);
- в) графічний праксис («Намалюй мотузочки, за які потрібно смикати, щоб дістатись до будиночка»);
- г) мануальний праксис («Зроби з паперу такого самого повітряного змія, як у Лисеняти»);
- г) пальцевий праксис («Покажи пальчиками гусака (ялинку, лисичку»);
- д) мімічний праксис («Покажи як... Лисичка милується собою, Лисеня вередує»);
- е) артикуляційний праксис («Покажи як...Зайчик жує (щелепи), Гусак щипає (губи), Лисичка ворухить хвостиком зі сторони в сторони (язик»).

Розвиток довільної уваги різних модальностей здійснюється упродовж усієї гри. Здатність дитини із заїканням зосередитись на окремих предметах сприяє розвитку модально-специфічної сенсорної зорової уваги; на певних слухових подразниках («Коли почувеш слово..., плесни в долоні») – слухової уваги; розв'язанні інтелектуальних задач – інтелектуальної уваги.

Вміння запам'ятати окремі предмети є показником розвитку зорової, слова пісенних рядків – слухової, окремі рухи персонажів і відтворити їх – рухової пам'яті. Вироблення швидкісних реакцій, основних властивостей уваги (концентрація, зосередженість, вибірковість) («Знайди...», «Чи помітив (-ла), куди сховався (-лась)...?»), удосконалення мнестичних операцій («Що (кого) запам'ятав (-ла)?», «Скільки було жолудів? Морквинок?») допоможе дітям із заїканням успішно навчатись у школі, засвоювати різноманітну навчальну інформацію.

Розвиток мислення здійснюється шляхом удосконалення:

- а) інтегративної діяльності (міжпівкульна взаємодія – натискати на зображення однойменними пальцями обох рук);
- б) аналітико-синтетичної діяльності (встановлення причинно-наслідкових зв'язків – умовиводи шляхом індукції (окреме → загальне) та дедукції (загальне → окреме) – «Буває? Не буває? Не так, а як?»).

Це водночас стимулюватиме цілісний гармонійний розвиток дитини із заїканням, удосконалюватиме смисловий контроль, навички ймовірного прогнозування.

Емоційно-вольова сфера – це досить ушкоджена ланка психічної діяльності дітей із заїканням. Саме тому визначення та порівняння емоційних станів ігрових персонажів (здивований, сумний, веселий, втомлений, сполоханий...), нормалізація самооцінки, виховання вольових якостей (витримка, наполегливість, вміння доводити розпочате до кінця, самовладання, особливо коли щось не виходить) («я можу»), рис прогнозуючої та просоціальної поведінки, поєднуючись з удосконаленням навичок часового самоконтролю

(час припинити гру) є тими активними точками, на які має бути спрямована та активізована увага дорослих.

Вектор специфічно-мовленнєвих завдань буде максимально корисним саме для дітей із заїканням. Першочерговим серед ігрових уроків застосунку є процес аудіювання, адже він пов'язаний насамперед з розумінням змісту почутого, бажанням приєднатись до виконавця, а отже, вивчити та відтворити пісенні рядки. У застосунку можна зреалізувати розвиток голосової та дихальної функцій – наприклад, на одному видиху проспівувати разом із Лисеням окремі голосні або їх сполучення (ya, ay, oei тощо), акцентуючи щоразу новий наголошений звук (іао, іао, іао); співати підвищуючи (мама-Лисиця) або понижуючи (тато-Лис) голос.

Розвиток темпо-ритмічної складової є запорукою нормалізації всього мовлення дитини із заїканням як на невербальному, так і вербальному рівні.

На невербальному рівні з дитиною можна відпрацьовувати ритм: зокрема відстукувати ритмічні малюнки (по жолудях, морквинках, лисичках), визначати та відплескувати кількість складів (змій, дуп-ло, ли-се-ня, те-ле-ві-зор).

На вербальному рівні ритмічна рухо-мовленнєва діяльність реалізується в узгодженні рухів з почутою музикою, власним співом (дрібна, ручна, загальна, мімічна, артикуляційна моторика). Коли мелодія не звучить, можна варіювати проспівування, відтворюючи її в уповільненому чи прискореному темпі, з різною інтонацією (розповідна, питальна, оклична), паузацією (збільшення, зменшення тривалості пауз), зміною логічного наголосу (Я гусяток пасла, полювать ходила; Я гусяток пасла, полювать ходила; Я гусяток пасла, полювать ходила; Я гусяток пасла, полювать ходила; Я гусяток пасла, полювать ходила).

Вектор загально-мовленнєвого розвитку стане в нагоді під час роботи з дітьми, які мають як заїкання, так і інші особливі мовленнєві потреби, адже сюди входять ігрові завдання на удосконалення фонетико-фонематичної, лексико-граматичної складових і зв'язного мовлення.

У переважної більшості дітей із заїканням є порушеним фонематичний код мовлення. За допомогою мобільного додатку «Всяка музика» можна:

а) виховувати навички правильної звуковимови, зокрема автоматизувати свистячі звуки в усіх основних позиціях (початок, середина, кінець слова, збіг приголосних): [с] (сова, сук; лисиця, лисеня, гуси; ліс, лис; крісло, колиска), [з] (засць; телевізор, мотузок; змій), [ц'] (лисиця; заець);

б) удосконалювати фонематичні процеси шляхом розвитку перцептивного рівня фонематичного сприймання на матеріалі слів-квазіомонімів (лис-ліс), диференціації свистячих ([с]- [ц'] (лисиця), [з]- [ц'] (заець); закріплення навичок фонематичного, складового аналізу та синтезу («Назви тільки голосні (наголошені, ненаголошені; приголосні), місце, порядок, послідовність, кількість звуків, складів»); «Утвори склад (с, о → со), слово (с, у, к → сук)»).

Робота над удосконаленням лексичного коду мовлення (збагачення словникового запасу), морфологічного (закріплення навичок словозміни та словотворення) і синтаксичного (вироблення розуміння та застосування граматичних правил поєднання слів у фразу) кодів є особливо необхідною для дітей із неврозподібним заїканням, у яких наявні мінімальні органічні ураження мовленнєвих відділів кори головного мозку. Водночас профілактика виникнення вторинних порушень не тільки у дітей, які мають невротичне заїкання, а й ін. розлади мовлення, є надзвичайно важливою.

Використовуючи мобільний застосунок, можна уточнювати значення слів самостійних частин мови:

а) іменників («Що це?» – кущ, сукня, дупло, хмара; «Хто це?» – лисиця, гусак, сова, ворона);

б) прикметників («Лис який – рудий чи оранжевий?», «Сук – коричневий чи бурий?»);

в) дієслів («Що висить?» – жолуді, телевізор, коліска; «Хто сидить?» – сова, «Стоїть?» – лисиця, «Ховається?» – заєць, «Спить?» – лисеня);

г) прислівників (антонімів: високо-низько, праворуч-ліворуч, вгорі-внизу);

д) числівників («Скільки хмаринок?» – дві (жолудів – три, лисич – п'ять).

Мобільний додаток стане в нагоді при відпрацюванні усіх граматичних категорій:

а) числа («Хто стоїть?» – лисиця, «Стоять?» – гуси; «Що висить?» – колиска, «Висять?» – жолуді);

б) роду («Сиділа...» – сова, «Сидів...» – лис);

в) відмінка («Хто де?» – заєць за кущем, сова на суку, лисеня у колісці).

Якщо у дитини внаслідок тонічних судом мовлення взагалі неможливе, доцільно використовувати так званій «режим мовчання», коли дитина користується лише мимовільним або побутовим елементарним довільним мовленням (пити, їсти, іграшка тощо). Від мимовільних форм поступово переходять до розгорнутого довільного мовлення у вигляді складання речень за картинкою, опорними словами, придумування оповідань, описових розповідей.

Звичайно ми не могли презентувати увесь спектр можливих мовленнєво-мисленнєвих завдань, які можна використати у роботі із мобільним застосунком «Усяка музика». Креативний підхід, індивідуалізована спрямованість корекційно-розвивальних завдань – це те, що значно сприятиме логопедизації роботи з дітьми із заїканням в умовах кризових викликів сучасності.

Цілеспрямована корекційно-розвивальна робота з мобільними додатками допоможе дитині із заїканням у пристосуванні до умов дистанційного навчання, подолання просторового (віртуальна присутність), часового (чіткі часові рамки, в які потрібно бути максимально зосередженим), інформаційного (обмеженість формату презентації навчального матеріалу), психологічного (невпевненість, відчуття власної недосконалості) бар'єрів.

Слід пам'ятати, що тільки психологічне налаштування на роботу, підтримка інтересу до навчання, індивідуальний темп виконання завдань, їх позитивне оцінювання, здоров'язбережувальний режим, чергування занять із застосунками з ін. видами діяльності сприятиме подоланню заїкання у дітей.

Багатоваріативність використання мобільних додатків в домашніх умовах можуть допомогти простежити педагоги як закладів дошкільної, шкільної освіти, так і інклюзивно-ресурсних центрів. Кожен фахівець, розглядаючи гру крізь призму свого напряму індивідуальної корекційно-розвиткової програми дитини, може запропонувати методичні рекомендації батькам, де один і той самий застосунок може слугувати на подолання, наприклад, функціонально-мовленнєвих (первинні мовленнєві порушення), функціонально-зорових (розлади зору), функціонально-слухових (недоліки слуху), інтелектуальних (комбіновані порушення) труднощів.

Ми продовжуємо жити в умовах кризових викликів, що потребує подальшого розроблення вітчизняних мобільних додатків, проведення сучасних міждисциплінарних досліджень у галузі інформаційних технологій, появи прогресивних освітніх інновацій. На досягнення окресленої мети і працює увесь колектив науково-дослідного Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

15 березня 2022 р. Україна подала офіційну заявку на вступ до COST – Асоціації фінансування інноваційних і дослідницьких мереж, а вже 30 березня відбулась зустріч Алейна Береца, професора, Президента COST з Олексієм Шкуратовим, заступником Міністра МОН України та Ігорем Тарановим, генеральним директором директорату науки та інновацій МОН. Сподіваємось, що невдовзі Україна отримає підтвердження свого членства у зазначеній асоціації, що сприятиме проведенню спільних передових науково-практичних досліджень, спрямованих на розвиток сучасної, у т. ч. й спеціальної, освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рібцун Ю. В. Використання нових інформаційних технологій у роботі з дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2018. С. 197-200.
2. Рібцун Ю. В. Використання логопсихосинергетичного підходу у задоволенні особливих мовленнєвих потреб. *Věda a perspektivy*. 2022. № 1(8). С. 164-175.